

SZABÓ ZSÓFIA*

Nyilvánosság kontra ártatlanság vélelméhez való jog

A független, pártatlan, igazságos eljáráshoz való jog mindenkit megillető alkotmányos alapjog, ellenőrzésére a bírói függetlenség következtében nincs külön tételezett szerv, vagy intézmény.¹ Így annak eldöntéséhez, hogy az igazságszolgáltatás valóban az előbb említett alapjogoknak megfelelően működik-e, a nyilvánosság bevonására van szükség. A társadalomnak joga van az igazságszolgáltatást, mint független hatalmi ágat ellenőrizni, az ellenőrzés eszköze, módja pedig a nyilvánosság, azaz a tárgyalások és a bírósági határozatok nyilvánossága. Ám a büntetőeljárás során akár a sajtó, akár a nyilvánosság bevonása sok problémát okozhat más alapelvek érvényesítése tekintetében, mégis a bírósági szakaszban a büntetőeljárás egyik legfőbb garanciája. Modern világunkban pusztán a nyilvánosság azonban már nem képes önmagában betölteni e funkciókat. Az információk nem szájhagyomány, hanem elsősorban a sajtó (média) útján jutnak el – sokkal nagyobb méretekben – a polgárokhoz.

A sajtóközlés – különösen a modern közlési eszközök alkalmazása – hihetetlenül széles körre terjeszti ki a nyilvánosságot. Ezzel egyrészt társadalom- és személyiségfejlesztő hatású: egymás életének, értékeinek és problémáinak a jobb megismerését és megértését szolgálja, közelebb hozza egymáshoz az embereket. Másrészt azonban a korlátlan sajtó általi tájékoztatás lehetősége veszélyezteti is a személyiségi érdekeket, ezáltal veszélybe kerülhetnek a személyiség határai. Ha az egyes ember élete a legteljesebb nyilvánosság előtt zajlik, mely által megszűnik a személyes titok, a magánélet, az egyik ember a legteljesebb mértékig ki lehet szolgáltatva a másiknak.² Köszönhető ez többek között annak, hogy a társadalom kielégíthetetlen in-

formáció-éhségére reagálva a sajtóorgánumok egymással vetekedve próbálnak minél több részletet, minél több emberhez eljuttatni az érdekesnek tűnő eljárásokról. Míg azonban a tájékozódás a társadalom részéről egyszerű információ-szerzés, addig a tájékoztatás a sajtó részéről szigorúan gazdasági érdek. Egy nagy sajtóérdeklődést kiváltó ügy kapcsán, a mindennapos találgatások, a sajtó részéről eleve eldöntött ügyek, egyes résztvevők szavahi-

hetőségének elemzése több személyhez fűződő jog sérelmét is eredményezheti. A büntetőjogi felelősségről azonban csak a bíróság hivatott dönteni. Nemcsak a büntetőeljárás szereplőinek kötelessége biztosítani, hogy a fentebb említett elvek ne sérüljenek, hanem a sajtó és a média felelőssége is, hogy ezen szabályok ne csak mint elvont jogelvek szerepeljenek az eljárásban. Ennek a kiegyensúlyozása végett a Sajtótörvény külön ki is emeli, hogy a sajtószabadság gyakorlása nem járhat mások személyéhez fűződő jogainak sérelmével. Vizsgáljuk meg ezen témakört, egy személyhez fűződő jog és egyben büntetőjogi alapelv kapcsán, mégpedig az ártatlanság vélelméhez való jog tekintetében.

Magyarország Alaptörvényének XXVIII. cikke kimondja, hogy: „*Senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.*”. Az ártatlanság vélelme alapvető, minimális eljárási garancia, melyet az Alaptörvényen túl számos, Magyarország által is ratifikált nemzetközi szerződés is tartalmaz, így különösen a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya [14. cikk (2) bekezdés: „*Bűncselekmény elkövetésével vádolt minden személynek joga van arra, hogy ártatlannak tekintésük mindaddig, amíg bűnöségét a törvény szerint be nem bizonyították.*”] és az Emberi Jogok Európai Egyezménye [6. cikk (2) bekezdés: „*Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnöségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.*”].

Amikor az ártatlanság vélelmét a nyilvánosság helyzetével összefüggésben vizsgáljuk, szükségképpen több, egymással gyakran összeütköző alapjog érvényesülésére kell egyidejűleg tekintettel lennünk. A büntetőeljárásokkal összefüggésben ugyanis a nyilvánosság biztosításának elve és az ártatlanság vélelme mellett ugyancsak alapvető fontossággal bír a magán- és családi élethez való jog (mely természetesen a terhelteket is megilleti), valamint a véleménynyilvánítás szabadsága, mely magában foglalja a sajtószabadságot

* Joghallgató, DE ÁJK

¹ Navrátil Szonja: *A tárgyalások nyilvánossága*. In: Nagy Marianna (szerk.): *Jogi tanulmányok, Ünnepi Konferencia az ELTE megalakulásának 375. évfordulójára alkalmából*. ELTE; Eötvös József Könyvkiadó, 108.² Tórá Károly: *Személyiségvédelem a polgári jogban*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979, 700.

és az információhoz való jogot is.³ Arra vonatkozóan, hogy ezen egymással versengő érdekek között melyik élvezzen elsőbbséget, az egyes államok jogrendszerei eltérő válaszokat adtak. Az Egyesült Államok gyakorlata szerint a sajtószabadság (beleértve a folyamatban levő büntetőeljárásokról történő tudósításokat is) olyan kiemelt helyzetet élvez, mely alapján a média lehetőségeinek bármilyen korlátozása, beleértve a folyamatban levő ügyekről történő tudósítást is, jogellenes, és különösen a súlyosabb bűncselekmények esetén a bűncselekmény ténye olyan nyomós közérdeknek minősül, melyre tekintettel lehetséges az ügyről történő részletes tudósítás.⁴ Az elsősorban Nagy-Britanniára és más common law országokra jellemző megközelítés már korlátozza a média szabadságát a folyamatban levő büntetőeljárásokkal összefüggésben, ám ennek a korlátozásnak a fő indoka nem a terhelt személyiségi jogainak védelme, hanem sokkal inkább annak biztosítása, hogy a sajtóban megjelenő tudósítások ne befolyásolhassák az ügyben eljáró bírót.⁵ A kontinentális jogi megközelítés ezzel szemben az ártatlanság védelmének követelményét elsősorban a terhelt szemszögéből közelíti meg, kiemelve az emberi méltósághoz és magánélethez való jog fontosságát.⁶

Az ártatlanság védelme nem csupán az ügyben eljáró hatóságok kötelező alapelve, hanem miként arra az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága is rámutatott, a médiának is tartózkodnia kell(ene) minden olyan híradástól, mely alááshatja az ártatlanság védelmének érvényesülését.⁷ Hasonlóan foglalt állást az Emberi Jogok Európai Bírósága számos ügyben, megerősítve, hogy az ártatlanként kezelést nem csupán a büntetőeljárásban részt vevő hatóságok, hanem a média is köteles tiszteletben tartani, hiszen ez az elv az alkotmányos büntetőjog egyik alapintézménye, a védelem pedig mindenképp megillet, beleértve természetesen (és mindenekelőtt) a büntetőügy terheltjét. Ez azt jelenti, hogy nem születhet olyan tájékoztatás a sajtó részéről, mely a bűnösséget akár sugallva is befolyásolhatja a terhelt eljárási helyzetét. Bizonyítja ezt például a Fővárosi Törvényszék 2013. december 16-án elsőfokú – azóta a Fővárosi Ítéletábra által jogerőre emelt – ítélete, mely kimondta, hogy az alperes cikkében szereplő „brutális sorozatgyilkos” kifejezés megsértette a felperes jó hírnevét és becsületét, tekintettel arra, hogy a sérelmezett cikk megjelenésének időpontjában a felperes büntetőjogi felelősségét bíróság nem állapította meg, ennek ellenére a cikkben az tényként került feltüntetésre.⁸ A tájékoztatás színvonala tehát szinte laponként

eltérő. Az országos politikai/közéleti napilapok töreksenek leginkább arra, hogy megfelelő, szakszerű, pontos és hiteles információkat nyújtsanak. A bulvárlapok tudósításai már jóval több kívánnivalót hagynak maguk után.⁹

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának (2003) 13. számú ajánlása részletesen is szabályozza, hogy a folyamatban levő büntetőeljárásokban milyen magatartás tanúsítása is volna kívánatos a sajtó részéről. Az ajánlás maga is hangsúlyozza az információhoz való jog fontosságát, és ekként elismeri, hogy a média szabadon beszámolhat valamennyi folyamatban levő büntetőügyről. A tudósítások korlátját képezi azonban az ártatlanság védelme, mint a tisztességes eljáráshoz való jog egyik alapkövetelménye¹⁰, a terheltnek magánélethez és emberi méltósághoz való joga¹¹, valamint az a követelmény is, hogy az ügyben eljáró hatóságok kizárólag olyan tényeket és információkat bocsáthatnak a média rendelkezésére, melyeket megalapozott gyanú támaszt alá, és ez utóbbi megalapozott gyanú tényét (ami nem azonos azzal, hogy ezeket az eljáró bíróság is valószínű fogadja el az eljárásban) a tudósításban is egyértelműen fel kell tüntetni.¹² Az ajánlás értelmében a valótlan tartalmú tudósításokkal szemben a terheltet megilleti a helyreigazítás joga, melynek az eljáró hatóságok által kiadott sajtóközlemények tartalmára is ki kell terjednie¹³, azaz ezáltal elkerülhető az a helyzet, hogy a nyomozó hatóság vagy bíróság által kiadott sajtóközleményt változatlan formában közlő tudósításokkal szemben a terheltnek semmilyen jogorvoslatra ne legyen lehetősége.

Érdekes kérdéseket vethet fel ugyanakkor, hogy egy adott ügyről történő sajtó tájékoztatása, mennyiben tartalmazhat értéktételeket a nyilvánosság felé. Mennyiben sérti a nyilvánosság elvének érvényesülése az ártatlanság védelméhez való jogot, továbbá mikor és ki vonható felelősségre ilyen esetekben? Vegyünk egy életszerű példát: A bíróság elé került személyt egy erőszakos bűncselekmény elkövetésével vádolják, mely ügyről számos, mindenki által jól ismert médium tájékoztatást ad. Ebben az esetben a sajtó a nyilvánosságot, a jogerős bírói ítélet meghozatala előtt, a bűnösség látszatát keltve tájékoztatta a rendelkezésre álló bizonyítékokról, tényekről, és az ügy lehetséges kimeneteléről, melynek természetesen kihatása van a terhelt magánéletére, munkalehetőségeire, családi kapcsolataira is, majd ezt követően az ügyben felmentő ítélet születik. Ilyen esetekben a jelenlegi gyakorlat szerint a terhelt nem számíthat automatikusan semmilyen kártérítésre vagy kártalanításra a valótlan tar-

³ Brants, Chris: *Justice done and seen to be done? The institutionalized relationship between the press and the criminal justice system in the Netherlands*. International Criminal Justice Review, Vol. 3. 1993, 60.

⁴ Resta, Giorgio: *Trying cases in the media: a comparative overview*. Law and Contemporary Problems Vol. 71. No. 4. (2008.) 36.

⁵ Resta: *i. m.* 37.

⁶ Resta: *i. m.* 40.

⁷ Human Rights Committee General Comment No. 32, Article 14: Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial, IV. pont.

⁸ Fővárosi Ítéletábra: 18TF/20355/2014. számú ítélete, mely a Fővárosi

Törvényszék elsőfokú ítéletét részben hagyta helyben, enyhítette azt, ám a jó hírnév megsértése megállapításra került.

⁹ Róth Erika: *Fórum – a bírósági eljárás nyilvánosságáról*. Fundamentum 2004/1., 77.

¹⁰ Recommendation Rec(2003) 13, Principle 2 – Presumption of innocence.

¹¹ Recommendation Rec(2003) 13, Principle 8 – Protection of privacy in the context of on-going criminal proceedings.

¹² Recommendation Rec(2003) 13, Principle 3 – Accuracy of information.

¹³ Recommendation Rec(2003) 13, Principle 9 – Right of correction or right of reply.

talmú tájékoztatás miatt, így a büntetőeljárás (pontosabban az erről történő tudósítások) valójában megakadályozza őt abban, hogy életvitelét a korábbi színvonalon folytathassa. Jó példa erre Schönstein Sándor esete, akinek édesanyját – Balla Irma debreceni önkormányzati képviselőt – 2007 húsvétján ölték meg. Az ügyészség, Schönstein Sándort vádolta meg a bűncselekmény elkövetésével, a hírek tekintélyes részében teljes névvel megnevezve a fiatalembert. Az első fokon eljáró Hajdú-Bihar Megyei Bíróság a férfit különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés miatt tizenkét év fegyházra ítélte, azonban a másodfokon eljáró Debreceni Ítéltábla új eljárás lefolytatását rendelte el. A megismételt eljárásban végül hat évvel később, 2013 szeptemberében Schönstein Sándort jogerősen felmentették, méghozzá bizonyítottság hiányában. Azonban később a hatóságok látókörébe került egy férfi, aki ugyan korábban már kétszer is bevallotta Balla Irma meggyilkolását, ám vallomását mindkétszer visszavonta, a nyomozó hatóság pedig a korábbi két beismerést nem érezte olyan súlyúnak, hogy az megkérdőjelezné Schönstein Sándor bűnösségét. 2015. márciusi hírek szerint a férfi DNS-ét megtalálták lefoglalt tárgyakon. Az eljárás alatt született cikkek, tudósítások nagyobb része olyan súlyos értékítéletet tartalmazott, melyet egyébként jogerős bírói ítélet nem támasztott alá. Ilyen esetekben – ahogyan Schönstein Sándor sem – a jelenlegi gyakorlat szerint a terhelt nem számíthat automatikusan semmilyen kártérítésre vagy kártalanításra a valótlan tartalmú tájékoztatás miatt, pedig ahogyan azt korábban említettem, az komoly befolyással lehet az adott személy jövőbeni magánéletére, munkalehetőségeire, családi kapcsolataira is. Bizonyítja ezt a jelen ügyben, hogy Schönstein Sándor a büntetőeljárás miatt nem tudta befejezni az iskoláját, mert a börtönben kellett volna megírnia a szakdolgozatát, így szabadulását követően csak segédmunkásként tudott elhelyezkedni, tanulmányait pedig nem is tudta már folytatni.

Érdekes megemlíteni, hogy az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának már idézett ajánlása is csupán arra vonatkozóan tartalmaz rendelkezést, hogy a büntetőeljárás lezárultát követően már a média nem számolhat be újra és újra az elkövetett cselekményről és az elítélés tényéről, kivéve, ha ezt valamilyen nyomós közérdek támasztja alá (és a bűncselekmény elkövetésének vagy a terhelt elítélésének évfordulója nem tekinthető ilyen közérdeknek).¹⁴

Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlata szerint az ártatlanság védelme elsődlegesen szinte kizárólag az ügyben eljáró hatóságok (és nem pedig a média) szemszögéből vizsgálendő. A *Nešták kontra Szlovákia ügyben* például a strasbourgi bíróság egyértelműen kimondta, hogy különbséget kell tenni az olyan kijelentések között, melyek csupán egy bűncselekmény elkövetésének gyanúját közlik, és az

olyan kijelentések között, miszerint a gyanúsított elkövette a kérdéses cselekményt.¹⁵ Így sértik az ártatlanság védelmét azok a megfogalmazások – még akkor is, ha a szövegből egyébként kiderül, hogy megalapozott gyanúról van szó –, amelyek a terhelt bűnösségét vetítik elő. Továbbá az Emberi Jogok Európai Bírósága következetesen megállapítja az állam felelősségét minden olyan esetben, amikor felelőtlen, vagy éppen céltalosan prejudikáló nyilatkozatokkal befolyásolják az igazságszolgáltatást és a közvéleményt. Miként az Emberi Jogok Európai Bírósága az *Allenet de Ribemont kontra Franciaország ügy* kapcsán kifejtette, a folyamatban lévő nyomozásokról is lehet tájékoztatást adni, de kizárólag az ártatlanság védelmének szem előtt tartásával. Súlyosan sérti tehát ezt a követelményt, ha éppen például a legmagasabb rangú rendőrtisztek nyilatkoznak a bűnösség kimondásával, vagy akár csak sugalmazásával.¹⁶ Az Ürfi *Cetinkaya kontra Törökország ügyben* pedig a Bíróság azt állapította meg, hogy az ártatlanság védelmét sérti az is, ha egy bírósági sajtóközleményben „nemzetközi drogcsempésznek” minősítenek egy terheltet egy folyamatban levő büntetőeljárásban, ám sem a sajtóközleményt kiadó bíróságtól, sem pedig az azt közlő médiumoktól nem kapott lehetőséget sem a helyreigazításra, sem a válaszra.¹⁷ Lényegében ezzel azonosnak tekinthető az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának gyakorlata is a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya alapján.¹⁸

Mindezeket a magyar szabályozásra vonatkoztatva kiemelkedő jelentőségű, hogy a sajtó tájékoztatása – a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. tv. szerint – sokoldalú, tényszerű, időszerű, tárgyilagos és kiegyensúlyozott legyen. Ám az, azért mégsem várható el, hogy a bíróság elnöke, az általa megbízott személy, vagy a rendőrség által tartott sajtótájékoztatón elhangzott tényállások valóságtartalmát is ellenőrizze. Így nem sérti az ártatlanság védelmét és a személyiségi jogokat a sajtóközlemény, ha a rendőrségi sajtótájékoztató elhangzottakkal egyezően tudósít, abban az esetben sem, ha egyébként a sajtóközleményben szereplő tényállást a nyomozati iratok sem támasztják alá.¹⁹ Ez a bírósági határozat, mely lényegében megfelel a jelenlegi magyar bírói gyakorlatnak, ugyanakkor azt is eredményezi, hogy a büntetőeljárás terheltjének a médiával szemben semmilyen igényérvényesítési lehetősége nincs abban az esetben, ha a sajtóközlemény egyes állításait vitatja.

¹⁵ ECHR, *Nešták kontra Szlovákia*, 2007. február 27-i ítélet (ügyszám: 65559/01), 89.

¹⁶ ECHR, *Allenet de Ribemont kontra Franciaország*, 1995. február 10-i ítélet (ügyszám: 15175/89), 38.

¹⁷ ECHR, *Ürfi Cetinkaya kontra Törökország*, 2013. július 23-i ítélet (ügyszám: 19866/04).

¹⁸ HRC, *Gridin kontra Oroszország*, 2000. július 20-i ajánlás (ügyszám: 770/1997). Az ügy jelentőségét mutatja, hogy a dolgozatban már említett 32. számú általános kommentár is ezt az esetet emeli ki az ártatlanság védelme „vezető ügyeként”.

¹⁹ BH 2002.51.

¹⁴ Recommendation Rec(2003) 13, Principle 18 – Media reporting after the end of court sentences.

Érdekes azonban megjegyezni, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményéből és különösen az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatából másféle megközelítés is levezethető volna: eszerint az Egyezményben részes államokat terhelő pozitív kötelezettség miatt az érintett államok kötelesek lennének az ilyen alapvető büntetőeljárás elveket (mint amilyen az ártatlanság véelme) oly módon szabályozni, hogy annak sérelmét nem csupán „vertikális” (hatóság-terhelt), hanem „horizontális” (terhelt-média) jogviszonyokban is fel lehessen hívni, akár az Emberi Jogok Európai Egyezménye, akár a nemzeti jog szabályai alapján.²⁰ Így például a német sajtótörvény 13. szakasza értelmében az ártatlanság véelmének követelményét a sajtó magatartására is alkalmazni kell.²¹ A strasbourgi bíróság lényegében ezt a megközelítést fogadja el napjainkban is, azaz a médiatudósítások során egyszerre kell tekintettel lenni a közérdek információhoz való jogára és a terhelt ártatlanságához fűződő vélelemre is.²² Ehhez képest találkozhatunk napjainkban is olyan magyar bírósági döntéssel, mely (pont a sajtóközlemények valóságtartalmával összefüggésben) azt rögzíti, hogy „a felperes által hivatkozott Strasbourgi Emberi Jogi Bíróság joggyakorlata a perben nem lehet irányadó, mert a bíróság felelősségével nem összevethető az intézményrendszerének egyezménykonform módon történő működtetésére nemzetközi kötelezettséget vállalt állam helytállási kötelezettsége. A kereset elbírálása során nem releváns az internetes hírportálon megjelent közlés tartalma sem.”²³ Az azonban megállapítható, hogy az ártatlanság véelmének érvényesülése a különböző jogrendszerekben, különböző módon érvényesül. Például szigorúan a jog világában értelmezve, az ártatlanság véelme Angliában gyengébben védett, mint a legtöbb kontinentális ország-

ban, ugyanakkor jobban érvényesül a média vonatkozásában, mivel az angol jog – a francia vagy a belga joghoz képest – nagyobb figyelmet fordít arra, hogy meggátolja a sajtót a vádlottal szemben bármilyen információ közzétételében a bírósági tárgyalást megelőzően. Franciaországban a sajtó rutinszerűen használja az eljárás alá vont személyre a bűnösség véelmét sugalmazó kifejezést, amelynek az angol megfelelőjét egy tudósító sem merné használni Angliában.²⁴

Azonban azt is érdemes lehet megvizsgálni, hogyan lehet azt felmérni, hogy a sajtóközlemény milyen hatást keltett az olvasók tudatvilágában és ennek milyen további káros következményei voltak, mennyiben akadályozták a károsultat ezek a következmények a társadalom életében való részvételben. Milyen ismérvek, milyen bizonyítékok alapján lehet megállapítani, hogy a sajtóközlemények ezen hatása mennyiben lesz maradandó, tartós vagy esetleg végleges. A társadalom életében való részvétel megnehezülésének a súlyosságát is nehéz megállapítani, hiszen nincs olyan mérték, amellyel ezt mérni lehetne. Ez mindenki számára annyira súlyos, amennyire ezt saját maga érzi, tehát teljesen szubjektív. Azonban ezen szubjektív hátrány mellett mindenképpen beszélhetünk az objektív következményekről is, melyek rendszerint vagyoni károsodást jelenthetnek.²⁵

Összességében tehát csak a tényállást tartalmazó, mind a két oldal érveit felsorakoztató közleményt lehet olyannak tekinteni, mint amely nem sérti az ártatlanság véelmét, minden egyéb esetben felmerülhet a jogsértés lehetősége, melyet azonban nem csupán az ügyben eljáró hatóságok, hanem a média is elkövethet, és ekként nem csupán a hatóságokkal szemben, de a médiával szemben is helye lehet jogorvoslatnak. ■

²⁰ *Restat. i. m.* 59.

²¹ German Press Code 13. §.

²² ECHR, *Du Roy és Malaurie kontra Franciaország*, 2000. október 3-i ítélet (ügyszám: 34000/96), 34.

²³ Debreceni Ítéletábra Pf.II 20.848/2012/4. számú ítélet.

²⁴ *Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága*, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2012, 93.

²⁵ *Törő Károly: Sajtószabadság és személyiségvédelem*. Magyar Jog, 1990. (37. évf.) 6., 520.